

หลักที่ 62
ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน
จ.ศ. 732 (พ.ศ. 1913)

ลักษณะศิลา เป็นแผ่นหินรูปเสมา จารึก 2 ด้าน ด้านที่ 1 ความยาว 40 บรรทัด ด้านที่ 2 ความยาว 41 บรรทัด จารึกด้วยตัวอักษรไทย ภาษาไทย
ปัจจุบันศิลาจารึกหลักนี้อยู่ในวัดพระยืน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน
ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ และนายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ
เมื่อ พ.ศ. 2500

ปีที่จารึก จารึกเมื่อปีจอ พ.ศ. 1913 ในสมัยพระเจ้ากือนาแห่งไทยลานนา

จุดมุ่งหมาย เพื่อยอพระเกียรติพระเจ้ากือนาที่ทรงมีพระราชศรัทธาในพุทธศาสนา
ทะนุบำรุงวัดพระยืน เมืองหริภุญชัย (ลำพูน)

ผู้แต่ง ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าวไว้ว่า พระมหาสุมนเถระเป็นผู้จารึก¹ พระมหาสุมนเถระเป็นพระชาวสุโขทัย เคยศึกษาพระไตรปิฎกที่กรุงศรีอยุธยาในสำนักอาจารย์ที่ตี ๑ หลายแห่ง แล้วกลับมาพำนักอยู่สำนักพระมหาเถรสังฆราชาบุพภัทรในเมืองสุโขทัย ต่อมาได้ทราบข่าวว่าศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้มาตั้งที่เมืองเมาะตะมะก็ใคร่จะศึกษาและเดินทางไปยังเมืองเมาะตะมะอุปสมบทในสำนักพระมหาเถรอุทุมพรบุพผามหาสวามีผู้ได้อุปสมบทมาจากเมืองลังกาสิงหล พระสุมนเถระได้อยู่ศึกษาคัมภีร์พระปริยัติตามคตลังกานี้ได้ 4 พรรษา แล้วจึงกลับมายังกรุงสุโขทัยได้ 10 พรรษา เมื่อครั้งที่พระมหาธรรมราชาเจ้ากรุงสุโขทัยทรงสร้างวัด ณ ตำบลสวนมะม่วง ชื่อวัดอัมพวัน ได้โปรดให้พระมหาสุมนเถระครองอยู่วัดนั้น ภายหลังเรียกว่า วัดป่าแก้ว²

พระมหาสุมนเถระเป็นผู้มีบุญญาบารมีสูง ดังปรากฏในพงศาวดารโยนกว่า

¹ประเสริฐ ณ นคร, ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยฯ หน้า 60.

²พระยาประชาธิปไตยจักร์, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ :แพรวพิตยา, 2515), หน้า 292-93.

“อยู่มาคืนวันหนึ่ง พระมหาสุมณเฑรมิถิตฝันว่า เทพยดาบอกว่า พระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า อันพระเจ้าศรีธรรมราชาทรงแจกมาบรรจุไว้ ณ เจดีย์ในเมืองบางจา ซึ่งบัดนี้ร้าง เจดีย์ได้พังเสียแล้ว มีกอไม้เข็มต้นใหญ่ สันฐานเหมือนรูปม้านั่งเป็นสำคัญ อยู่ ณ ที่บรรจุพระธาตุนั้น พระบรมธาตุนั้นจะไปประดิษฐานอยู่เมืองนครพิงค์เชียงใหม่ด้วยเหตุนี้มิถิตนี้ ครั้นวันรุ่งขึ้นพระมหาสุมณเฑระ จึงเข้าไปถวายพระพรลาต่อพระยาศรีธรรมราชา เจ้าผู้ครองเมืองสุโขทัย แล้วก็ไปสู่เมืองสัชชนาลัยแจ้งข่าวสรีระธาตุสมเด็จพระพุทธเจ้าดังเทพดามาให้มิถิตนั้นแก่พระยาฤาไทยผู้ครองเมืองสัชชนาลัย พระยาฤาไทยก็ปิดปราโมทย์จัดให้กำลังอันจะให้แล้วหัตถกรรมแก่พระมหาสุมณเฑระ ๆ ถวายพรลา พาพวกกำลังไปตรวจดูสถานที่พระเจดีย์ร้าง ณ เมืองบางจาเท่านั้น พระมหาสุมณะให้ปลุกปั้นสูงกระทำสักการบูชาพระพุทธคุณ ขอความปาฏิหาริย์แห่งพระบรมธาตุ ครั้นเวลารাত্রี พระมหาสุมณะขึ้นบนร้าน กระทำนมัสการอาราธนาพระบรมธาตุแล้วจึงเล็งแลไปโดยรอบก็ได้เห็นรัศมีพระบรมธาตุกระทำปาฏิหาริย์ไฟโรจน์โชตนาการขึ้น ณ กอดอกเข้มนั้น เธอจึงเอาธูปไปปักไว้เป็นสำคัญ ครั้นรุ่งขึ้นจึงให้ขุดลง ณ ที่นั้นก็ได้พบพระอัฐิและศิลา ครั้นขุดต่อ ๆ ลงไปอีกก็ได้ผอบเท่าผลมะกอกบรรจุพระบรมธาตุองค์หนึ่ง ทรงสันฐานเท่าเมล็ดถั่วทิม (ถั่วเขียว) มีวรรณดั่งสีทองอุไร กระทำโสรัจสงขำระพระสรีริกธาตุนั้นแล้ว ก็นำมายังเมืองสัชชนาลัย พระยาฤาไทยก็กระทำสักการบูชาเป็นอันมาก แล้วพระมหาสุมณเฑระก็เชิญพระบรมสารีริกธาตุไปยังเมืองสุโขทัย สวดต่อพระยาศรีธรรมราชา ๆ ไม่ปลงพระทัยเชื่อถือ เหตุด้วยพระบรมธาตุมิได้กระทำอิทธิปาฏิหาริย์อันใดให้ปรากฏ จึงพระยาศรีธรรมราชก็อนุญาตให้พระมหาสุมณเฑระ รับพระบรมธาตุนั้นไปรักษาไว้ พระบรมธาตุจึงได้ตกอยู่กับพระมหาสุมณเฑระ”¹

ต่อมาพระมหาสุมณเฑระได้นำพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ไปประดิษฐาน ณ นครพิงค์เชียงใหม่ ตามคำอาราธนาของพระเจ้ากือนา โดยไปพำนักอยู่ ณ วัดพระยืน เมืองลำพูน พระเจ้ากือนาทรงเลื่อมใสในพระมหาสุมณเฑระอย่างยิ่ง จึงได้อุษยภิเษกให้เป็นพระมหาสวามีชื่อว่า มหาสุมณบุพัตนะมหาสวามี พระมหาสุมณเฑระจึงได้ถวายพระบรมสารีริกธาตุนั้นขุดได้จากเมืองบางจานั้นแต่พระเจ้ากือนา พระมหาสุมณเฑระพำนักอยู่ ณ วัดพระยืนได้ 21 พรรษา จึงได้มาครองอยู่ ณ วัดบุพผาราม เมืองเชียงใหม่ สำหรับพระบรมสารีริกธาตุซึ่งพระมหาสุมณเฑระถวายแต่พระเจ้ากือนานั้น พระเจ้ากือนากับพระมหาสุมณเฑระได้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์บรรจุไว้ ณ จอมเขาอุสุจะบรรพต (ดอยสุเทพ) เมื่อปีชวด อัฐศก จุลศักราช 748 (พ.ศ. 1929)

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 293-94.

วันเพ็ญเดือน 6 จันทรเสวยฤกษ์ 16 เป็นฤกษ์สถาปนาพระเจดีย์ธาตุดุสิต¹

พระมหาสุมณเฑระจะมรณภาพเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด
เนื้อความ อาจแบ่งได้เป็น 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 (ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-14) เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูเหมือนจารึกหลักที่ 46 เป็นคาถาสั้น ๆ ว่า “นโม ตสฺส ภควโต” แล้วกล่าวถึงพระราชประวัติของเจ้าท้าวสองแสนนา หรือพระเจ้านาคว่า “เป็นลูกรักแก่พญาผายู เป็นหลานแก่พญาคำฟู เป็นหลานแก่พญามังราย” ได้เสวยราชย์ต่อจากพระราชบิดาซึ่งเสด็จสวรรคตไปแล้ว พระองค์ทรงเป็นพญามหาธรรมิกราช มีพระราชศรัทธาในพุทธศาสนา ได้ทรงอาราธนาพระมหาสุมณเฑระจากกรุงสุโขทัยถึง 2 ครั้ง พระมหาสุมณเฑระจึงได้เดินทางมาพร้อมด้วยศิษย์ซึ่งเป็นอริยสงฆ์ผู้ทรงศีล

ตอนที่ 2 (บรรทัดที่ 14-20) เป็นคำพรรณนาคุณธรรมของพระมหาสุมณเฑระว่า เป็นผู้มียุติธรรมดี สงบเสงี่ยม อุดม มีความกตัญญู กอปรด้วยปัญญา เป็นผู้ทรงศีล รอบรู้ ในพระอรรถธรรม สามารถสั่งสอนคนทั้งหลายให้ยึดมั่นในพระรัตนตรัย ให้จำศีลบำเพ็ญเพียร ภาวนาเพื่อไปสู่สวรรค์

ตอนที่ 3 (บรรทัดที่ 20-30) เล่าถึงวันที่พระมหาสุมณเฑระเดินทางมาถึงนครทริภุชชัย และพระเจ้านาคเสด็จไปรับพร้อมด้วยเสนาข้าราชการบริวาร พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ ทั้งหลายทรงจัดเป็นกระบวนแห่ถือเครื่องสักการะและมีการประโคมดนตรีพร้อมทั้งโห่ร้อง กึกก้องไปทั้งเมือง ทรงอัญเชิญพระมหาเถระเข้าในพระวิหาร ถวายกุฎีและโปรดแต่งตั้งเป็น เจ้าอาวาสวัดพระยี่น เสร็จแล้วถวายจตุปัจจัย ดังคำอ่านจารึกว่า

“(20) เมื่อท่านเป็นเจ้ามานั้นในปีระกาเดือนเจียง

(21) วันศุกร์ วันท่านเป็นเจ้าจักถึง วันนั้นตนท่านพ-

(22) ญาธรรมิกราชบริวารด้วยฝูงราชโยชามหาชนพลสุ-

(23) กเจ้าลูกขุนมนตรีทั้งหลาย ยายกันให้ถือกระทงข้าวดอกดอ-

(24) กไม้ได้เทียน ดีพาทย์ดังพิณฆ้องกลองปี่สรไน พิสนธูชัย ทะ-

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 295-97.

- (25) เทียด กาทล แตรสังข์มานกัสดาล มรทงค์ ดงเดียด เสียงเลิศ
 (26) เสียงก้อง อีกรั้งคนโห้อ้อดาสะท้านทัวทั้งนครทริภุ-
 (27) ญชัยแล จึงไปรับพระมหาเถรเป็นเจ้า อัญเชิญเข้ามา
 (28) ในพระพิหาร โอยทาน เวททั้งกุฎีสถานอวาสนี้แก่พระ
 (29) มหาเถรเป็นเจ้านั้นแล้ว จึงบำเรอแก่พระมหาเถรเป็น
 (30) เจ้าและฝูงสงฆ์ทั้งหลายด้วยจตุปัจจัยอันควรดี”

อธิบายคำ

เดือนเจียง	=	เดือนอ้ายของไทยฝ่ายเหนือ แต่ตรงกับเดือน 11 ของไทยฝ่ายใต้
บริพาร	=	แวดล้อม
ยายกัน	=	เรียงรายกัน
ปีสรไน	=	ปีไฉน
พิสนญชัย	=	ปีเสนง, ปีเขาสัตว์ ชัยเป็นคำประกอบ
ทะเทียด	=	กลองสองหน้า ใช้ตีด้วยไม้ข้างหนึ่งและมือข้างหนึ่ง
กาทล	=	แตรรองอน
มาน	=	มี
กัสดาล	=	ระฆังวงเดือน
มรทงค์	=	ตะโพน
ดงเดียด	=	สนั่นดง หรือเครื่องดนตรีอย่างหนึ่ง

ตอนที่ 4 (บรรทัดที่ 30-34) กล่าวถึงความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนในเมืองกุมกาม เชียงใหม่ และทริภุญชัย ที่มีต่อพระมหาเถร บางคนก็ได้บวชจำศีลบำเพ็ญเพียรในสำนักพระมหาเถร มีการทำบุญ ปฏิบัติธรรมกันอย่างแพร่หลาย

ตอนที่ 5 (บรรทัดที่ 34-40 ซึ่งมีลักษณะซ้ำชุด และด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1-18) กล่าวถึงเรื่องการเริ่มต้นปฏิสังขรณ์วัดพระยืนว่า อยู่มาไม่นานพระมหาเถรก็มีดำริจะสร้างบัลลังก์พระพุทธรูปยืน พระเจ้าก็อณาทรงทราบก็ทรงมีพระราชศรัทธาโปรดให้เหล่าข้าราชการมาประจำปฏิบัติงานพร้อมกับพระมหาเถร จากนั้นพระมหาเถรจึงได้บอกแก่บรรดาอุบาสก อุบาสิกา สัปบุรุษทั้งหลายให้หาหินแลงที่ราบเรียบ (หินแลงแปลงเสียด) แล้วให้หาฤกษ์ยามเพื่อเริ่มต้นปรับที่บริเวณจะสร้างบัลลังก์พระพุทธรูปยืนนี้ มหามงคลฤกษ์ที่หาได้ก็คือ “ประภา

เดือนยี่ ออกสามค่ำ วันไทย วันกาบเส็ด วันเม็งวันศุกรพาร เมื่อจกใกล้รุ่ง มุงคูศักราชได้ เจ็ดร้อยสามสิบเอ็ด 731 ได้ฤกษ์เจ็ดอันชื่อบูรณรพสุ” เดือนต่อมา ก็เริ่มปรับที่ประธานรากฐานของพระพุทธรูปยืน 3 องค์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ ทิศเหนือและทิศตะวันตก

ตอนที่ 6 (บรรทัดที่ 18-41) กล่าวถึงระยะเวลาการก่อสร้างและงานฉลองที่ใช้เวลาก่อสร้างบัลลังก์พระยืน 2 ปี คือ เริ่มสร้างในปีระกา แล้วเสร็จในปีจอ ได้มีการฉลองกัน 3 ครั้ง ในตอนที่ฉลองนั้น ท่านพญาธรรมิกราช (พระเจ้ากือนา) ได้ทรงแต่งเครื่องอัฐบริวารทั้งหลายมาถวายเป็นทานด้วยเดชบุญของพระมหาเถร และพระเจ้ากือนา งานได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น และในวันที่พระมหาเถรประดับยอดพระพุทธรูปนั้น เกิดปาฏิหาริย์ “พระหากกระทำปาฏิหาริย์ส่งชาลรังสี (= รัศมีดุจตาข่าย) มีหกฉัน (= หกอย่าง) ดุไลพาว (= ผ่องแผ้ว) ในกลางหาวงามดั่งแสงเคียบกรุง (= สีรุ้ง)” คนทั้งหลายได้เห็นก็รู้สึกอัศจรรย์ใจ

เมื่อฉลองพระพุทธรูปยืนครั้งหลังนั้น ในเดือน 6 พระเจ้ากือนาโปรดให้มีการแปลงปราสาท (ซ่อมแซมปราสาท) ประดับประดางดงาม อุปมาดังมหาไพชยนต์ปราสาท มีการสงฆ์พระธาตุด้วยน้ำหอมและบูชาพระธาตุด้วยเครื่องบูชาพิเศษครบ 3 วัน เมื่อพระเจ้ากือนาสงฆ์พระธาตุในวันหลังนั้น พระธาตุในชั้นทองคำได้แสดงปาฏิหาริย์หมุนอยู่ในชั้นนั้น และเปล่งรัศมีออกเป็นสีต่าง ๆ พระเจ้ากือนาบังเกิดศรัทธา จึงให้อัญเชิญพระมหาเถรานุเถรทั้งหลายเข้าดูปาฏิหาริย์ ต่างก็รู้สึกอัศจรรย์ใจยิ่ง (ข้อความตอนท้ายของจารึกชำรุด อ่านไม่ได้ความ)

คุณค่า¹ ศิลปินวัดพระยืน จังหวัดลำพูน มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และด้านศาสนา ดังนี้

1. ด้านประวัติศาสตร์ จารึกหลักนี้เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยลานนาเกี่ยวกับรัชสมัยพระเจ้ากือนา (เจ้าท้าวสองแสนนา) ทำให้ทราบถึงพระราชประวัติและการเสวยราชย์ของพระเจ้ากือนา

2. ด้านศาสนา ทำให้เราทราบถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าของชาวไทยลานนา รวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์คือ พระเจ้ากือนา ชาวไทยลานนาออกบวชกันอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ก็ด้วยความศรัทธาอย่างยิ่งในคุณธรรมของพระมหาสุมณเถร

¹ดูภาคผนวก ข้อสังเกตเกี่ยวกับศิลปินวัดพระยืน

นั่นเอง นอกจากนี้ยังเห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจกันปฏิสังขรณ์วัดพระยืน ตลอดจนการพระราชทานความช่วยเหลือของพระมหากษัตริย์เพื่อให้การทะนุบำรุงวัดสำเร็จลงด้วยดี หลังจากบูรณะวัดแล้วก็มีการฉลอง มีการสร้างพระธาตุ เป็นต้น

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการบุญการกุศลนี้ จะเห็นได้ว่าชาวไทยลานนามิได้แตกต่างไปจากชาวไทยสุโขทัยเลย